

MASOFAVIY TA'LIMNING JAMIYATDA TUTGAN O'RNI



Xolmurot Abdullayevich Raximov

Katta o'qituvchi,
Oliy matematika kafedrası,
Qarshi muxandislik iqtisodiyot instituti
xolmurot.raximov@bk.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada texnik yo'nalishdagi oliy ta'lim muassasalarida masofaviy o'qitishning kamchiliklari va yutuqlarini taqqoslashga qaratilgan tadqiqot natijalari bilan tanishib chiqamiz, tajribaga katta yoshdagi talabalardan so'rov olindi. Tadqiqot 10 ta savoldan iborat so'rovnoma telegramm mesenjeri yordamida amalga oshirildi.

Ba'zi tashkilot ish beruvchilari o'z xodimlarning oliy ma'lumotli bo'lishini yoki malakalarini rivojlantirish talab etilsa-da, ish vaqtlarida ta'lim olishlariga ruxsat berishni xohlamaydilar. Ushbu muammoni hal qilishning imkoniyatlaridan biri bu butun dunyoda ommalashib borayotgan masofaviy o'qitish shaklidir.

Kalit so'zlar: respondent, katta yoshli talabalari, masofaviy o'qitish, afzalliklari, kamchiliklari, elektron ta'lim.

Iqtibos uchun: Raximov X.A. Masofaviy ta'limning jamiyatda tutgan o'rni. *Markaziy Osiyo ijtimoiy tadqiqotlar jurnali*. 2020, 1(2), 46-52.

РОЛЬ ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ОБЩЕСТВЕ

Холмурот Абдуллаевич Рахимов

Старший преподаватель,
Кафедра высшей математики,
Каршинский инженерно-экономический институт
xolmurot.raximov@bk.ru

Аннотация: В данной статье мы рассматриваем результаты исследования, направленного на сравнение недостатков и достижений дистанционного обучения в технических вузах, анкетирования студентов старших классов на предмет опыта. Опрос проводился с использованием анкеты из 10 вопросов с использованием мессенджера Telegram.

Некоторые работодатели не хотят позволять своим сотрудникам проходить обучение в рабочее время, даже если от них требуется высшее образование или повышение квалификации. Одним из решений этой проблемы является дистанционное обучение, которое набирает популярность во всем мире.

Педагогика / Педагогика / Pedagogics

Ключевые слова: респондент, взрослые студенты, дистанционное обучение, преимущества, недостатки, электронное обучение.

Для цитирования: Рахимов Х.А. Роль дистанционного образования в обществе. Журнал социальных исследований Центральной Азии. 2020, 1(2), 46-52.

THE ROLE OF DISTANCE EDUCATION IN SOCIETY

Kholmurot Abdullayevich Rakhimov

Senior Lecturer,
Department of Higher Mathematics,
Karshi Institute of Engineering and Economics
xolmurot.raximov@bk.ru

Abstract: In this article, we review the results of a study aimed at comparing the shortcomings and achievements of distance learning in technical higher education institutions, a survey of older students on the experience. The survey was conducted using a 10-question questionnaire via telegram messenger.

Some employers are reluctant to allow their employees to be trained during working hours, even though they are required to have higher education or skills development. One solution to this problem is distance learning, which is gaining popularity around the world.

Keywords: respondent, adult students, distance learning, advantages, disadvantages, e-learning.

For citation: Rakhimov, Kh.A. The role of distance education in society. *Journal of Central Asian Social Studies*. 2020, 1(2), 46-52.

Kirish.

Masofadan o'qitish shakli katta yoshli talabalarga ta'lim olish imkoniyatini beradi, ular kunduzgi o'qish shakliga bora olmaydilar. Bunday toifadagi talabalarga ko'plab misollar keltirish mumkin, masalan, yosh bolali ayollar, homilador ayollar, yolg'iz onalar, nogironlar, kunduzgi navbatchilikda ishlaydiganlar va h.k.

Ma'lum sabablarga ko'ra, ta'lim muassasalarining kunduzgi bo'limlarida tahsil olish imkoniyati bo'lmagan, masalan, sog'ligi taqoza etmaydigan, mutaxassisligini o'zgartirish niyati bo'lgan yoki yoshi katta, malakasini oshirish niyati bo'lgan kishilar uchun masofaviy o'qitish qulay o'qitish shakli hisoblanadi.

Masofaviy o'qitishda turli xil axborot va kommunikasiya texnologiyalaridan foydalaniladi, ya'ni har bir texnologiya maqsad va masala mohiyatiga bog'liq. Masalan, an'anaviy bosma usuliga asoslangan o'qitish vositalari (o'quv qo'llanma, darsliklar) talabalarni yangi material bilan tanishtirishga asoslansa, interaktiv audio va video konferensiyalar ma'lum vaqt orasida o'zaro muloqotda bo'lishga, elektron pochta to'g'ri va teskari aloqa o'rnatishga, ya'ni xabarlarini jo'natish va qabul qilishga mo'ljallangan. Oldindan tasmaga muhrlangan videoma'ruzalar talabalarga ma'ruzalarni tinglash va ko'rish imkonini bersa, faksimal aloqa, xabarlar, topshiriqlarni tarmoq orqali tezkor

Педагогика / Педагогика / Pedagogics

almashinish talabalarga o'zaro teskari aloqa orqali o'qitish imkonini beradi.

Ko'rilgan adabiyotlar. Bugungi kungacha "Xorijiy davlatlarda masofaviy o'qitish bo'yicha bir qator muassasa olimlari tomonidan izlanishlar olib borilgan va masofaviy o'qitish haqida turlicha fikrlarni bildirishgan.

Amerikaning masofaviy o'qitish assosiasiyasi mutaxassislari (The United States Distance Learning Association — USDLA) masofaviy o'qitish deganda — ta'lim oluvchi va tyutorning turli geografik makonda bo'lganlari holda, o'quv jarayonini tashkil etish uchun elektron vositalar va nashr qilingan qo'llanmalardan foydalanib o'qitishni tushunishgan.

Masofaviy o'qitish sohasi bo'yicha xorijlik mutaxassislardan biri "distance education" atamasini tushuntirish borasida masofaviy o'qitish jarayonining ikki asosiy belgisini ko'rsatadi: ta'lim berishning nashr shaklida va video yoki audio-yozma usulda bo'lishini, shu bilan birga, kommunikasiyaning tashkil etilishi masofadan turib turli xil zamonaviy texnika vositalari bilan aloqa qilish ekanini ta'kidlaydi.

Shuningdek, MDH davlatlari olimlari va yetakchi mutaxassislari A.A.Andreyev, Ye.S.Polat, A.M.Bershanskiy, V.M.Monaxov, V.A.Slastenin, V.P.Tixomirov, I.K.Shalayev, A.V.Xutorskiy, M.V.Moiseyeva va O'zbekistondan A.A.Abduqadirov, A.X.Pardaev, A.Parpiyev, A.Maraximov, R.Hamdamiy, U.Begimqulov, M.Bekmurodov, N.Tayloqov kabi mutaxassislari tomonidan masofaviy o'qitish tushunchasi va u bilan bog'liq boshqa atamalar keng tahlil qilingan.

Ye.S.Polat masofaviy o'qitishni tyutor va ta'lim oluvchilarning bir-birlari bilan o'zaro faoliyatlari masofaviy amalga oshiriladigan va internet-texnologiyalar

yoki boshqa interfaol texnologiyalarga xos maxsus vositalar orqali amalga oshiriladigan o'quv jarayoniga xos bo'lgan barcha komponentlarni (maqsadlar, mazmun, metodlar, tashkiliy shakllar, ta'lim vositalari)ni aks ettiradigan mustaqil ta'lim shakli sifatida ta'kidlaydi.

A.A.Andreyev turli ta'riflarni tahlil qilib, masofaviy o'qitish ta'lim beruvchilar va ta'lim oluvchilarning o'zaro va ta'lim vositalari bilan birgalikdagi faoliyati ularning makon va zamonda joylashishlariga invariant bo'lgan o'ziga xos maxsus didaktik tizimda amalga oshiriladigan interfaol faoliyatlarining maqsadga yo'naltirilgan, tashkil qilingan jarayoni, degan xulosaga keladi." [4, 112]

Maqsad va vazifalar.

O'qitish semestr davomida universitetda talabalar va o'qituvchilar o'rtasida ikki yoki uch uchrashuv bo'lib, keyingi darslar onlayn tarzda o'tkaziladi. Talabalar va o'qituvchilarning rejalashtirilgan jismoniy uchrashuvlari quyidagi shakl va maqsadlarga ega. Kurs boshlanishidan oldingi dastlabki uchrashuvda talabalar ulardan nimani kutishayotganini bilib olishadi. Kirish uchrashuvi davomida talabalar onlayn muhit bilan tanishadilar. Bundan tashqari, semestr davomida talabalarni qayta rag'batlantirish va ularning o'quv muammolarini hal qilish uchun yana bir uchrashuv o'tkaziladi. Va nihoyat, so'nggi uchrashuv kursni baholash vazifasini bajaradi.

Masofaviy ta'lim haftada 7 kun, 24 soat ishlaydigan onlayn muhitda amalga oshiriladi. Unda o'qitish uchun didaktik materiallar mavjud: masofaviy o'qitish ham matnda, ham audio-vizual shakllarda, masofaviy o'qitish uchun maxsus yozilgan darsliklar, munozarali forumlar va suhbatlar shaklida tashkillashtiriladi. Onlayn muhitda talabalar o'qituvchidan

Педагогика / Педагогика / Pedagogics

doimiy ravishda topshiriqlar oladilar, ular onlayn muhitga kirishadi va o'qituvchidan fikr-mulohazalar olishadi. Onlayn muhitda talabalar seminar mashg'ulotlariga oid topshiriqni olishadi, ular topshiriqlarni bajarib yana qaytib kirib javoblarni yuboradi, bu topshiriqlar ma'ruzachi tomonidan baholanadi. Onlayn muhit taklif qiladigan yana bir variant - test va testlarni yaratish va onlayn muhitda bilimlarni sinash orqali amalga oshiriladi. O'qituvchi talabaning hozirgi bilimini yakuniy kursda hisobga olinadigan yoki olmasligi mumkin bo'lgan testlar orqali tekshirishi mumkin. Talabalar o'qituvchilari yoki bir-birlari bilan onlayn muhitda ham bog'lanishlari mumkin.

Masofaviy o'qitishning katta yoshdagi talabalarga afzalliklari va kamchiliklarini ko'rsatish uchun biz 2020 yilning iyun va sentyabr oylari davomida tadqiqot o'tkazdik.

Tadqiqotning maqsadi talabalarning masofaviy ta'limdan sub'ektiv qoniqishini aniqlash edi. Biz ularning masofaviy shaklda o'qish motivatsiyasini topishga va respondentlarning o'zlari sezgan holda masofaviy o'qitish shaklining ijobiy va salbiy tomonlarini aniqlashga e'tibor qaratdik.

Tadqiqotdan maqsad quyidagi savollarga javob topish edi:

- Nima uchun masofaviy ta'lim kerak?
- Talabalarning masofaviy shaklni tanlashlariga nima sabab bo'ladi?
- Hozirgi vaqtda talabalarning qancha qismi kompyuter texnologiyalari, zamonaviy AKTdan va internet xizmatlaridan qay darajada foydalana olishlarini bilish?

➤ Talabalar masofadan o'qitishning qanday ijobiy va salbiy tomonlarni ko'rishadi?

Tadqiqotning sifatli bo'lishi, maqsadga bog'liq, shuning uchun bizning maqsadimiz talabalarni tushunish, ularning fikrlarini eshitish va jamlash edi. Hodisani qatnashchilarning o'zlari tomonidan izohlashga katta ahamiyat berildi.

Tadqiqot usullari.

Tadqiqot doirasida jami 45 ta ish tekshirildi. Respondentlarning (Respondent-ijtimoiy so'rovda qatnashuvchi shaxs; yoki anketa savollariga javob beruvchi kishi) barchasi o'rta yoshdagi etuk yosh guruhiga mansub, ularning yoshi 25 yoshdan 35 yoshgacha. 22 nafari ish bilan band bo'lgan respondentlar, 4 respondent homilador ayollar, 15 nafari yosh bolali respondentlar, 4 nafar nogironligi bor respondentlar edi. Barcha respondentlar an'anaviy o'qish shaklida o'qiganlar, shu sababli ular ikkala o'quv shaklini ham solishtirishlari mumkin.

Ma'lumotlarni yig'ishning asosiy usuli telegramm kanali orqali qisqa test savollar shaklida bo'lib o'tdi. Talabalar turli vaqtlarda o'tkazilgan ikki marta so'rovnoma qatnashdilar. Ma'lumotlarni yig'ishda va takomillashtirishda biz ba'zi hollarda elektron aloqa vositalaridan foydalangan holda onlayn suhbatlardan ham foydalanganmiz. Barcha ma'lumotlarni saqlab qo'yildi, arxivlangan holda kompyuterda ham saqlanmoqda. Bu so'rovnoma doimiy ravishda tahlil qilinib o'tkazilib boriladi.

Tadqiqot natijalarini jamlashda bir-biriga yaqin fikrlarni ajratib ummumlashtirdik. Bizning tadqiqotlarimiz sifatli yondashuvga asoslanganligi sababli, biz uning uslubiy chegaralarini hisobga olishimiz; asosan, xulosalarni butun aholini qamrab olish uchun ummumlashtirish

Педагогика / Педагогика / Pedagogics

mumkin emas. Chunki biz faqat katta yoshli talabalardan so'rovnoma oldik.

Tadqiqot natijalari.

Respondentlarning aksariyati farzandlari bo'lganligi, oilali yoki ishlashlarini xisobga olib, ular oilaviy va ish muomolarini, o'qish bilan bog'liq muammolar bilan birga hal qilishadi. Respondentlar masofaviy o'qitish tufayli ushbu vazifalarni o'z vaqtida bajara olishlariga qodir ekanliklarini bilishadi. Barcha respondentlar masofaviy o'qitish shakli davomida ota-ona va mehnat majburiyatlarini o'qish bilan birga bog'liq majburiyatlarni (fanni o'zlashtirish, vazifa va topshirilarni) bajarishga yaxshiroq sharoitlarga ega ekanligini, chunki ular o'qish vaqtini rejalashtirishlari va ta'lim muassasiga kamdan-kam hollarda borganligi sababli, o'z vaqtlarini tejashlarini ma'lum qilishgan. Respondentlar masofaviy o'qitishning ushbu ijobiy tomonlarini yaxshiroq bilishadi, chunki ular bir vaqtda o'qish paytida oilaviy, ish va o'quv vazifalarini ham bajarish zarurligini xis qiladilar, bularning barchasi o'quv dasturlarini o'z vaqtida o'qish paytida o'zlashtirgan.

Tadqiqot natijalariga ko'ra biz amaliyot uchun bir nechta tavsiyalarni shakllantirishimiz mumkin: Ta'limning masofaviy shakli talabalar tomonidan asosan ijobiy baholanadi. Voyaga etgan talabalar vaqtni sarflash nuqtai nazaridan ushbu o'quv shaklini unchalik talabchan emas deb bilishadi. Ushbu o'quv shakli oilaviy, mehnat va o'quv vazifalarini bajarish haqida gap ketganda unchalik muammoli hisoblanmaydi. Shuning uchun katta yoshli talabalar uchun masofadan o'qitishni rivojlantirishni tavsiya etamiz. Masofaviy ta'lim shaklini boshqa o'quv shakllari kabi yoshlarni oliy ta'limga qamrovini oshirish hisobiga kengaytirishni tavsiya etamiz. Tadqiqotda ko'rsatilgandek

masofaviy o'qitish shakli, oilani, mehnat va o'qish majburiyatlarini yarashtirish masalasini tez-tez hal qilishlari kerak bo'lgan katta yoshli talabalar uchun haqiqatan ham mos o'quv shakli hisoblanadi. Bundan tashqari, smenada ishlaydigan talabalar, ishning kombinatsiyalangan shaklini o'rganayotganda ish va o'quv vazifalarini yarashtirishda qiyinchiliklarga duch keladigan talabalarga juda mos keladi. Masofaviy o'qitish, shuningdek, oilaviy majburiyatlarini o'rganish bilan cheklangan yosh bolalarning ota-onalari, tug'ruq va onalik ta'tilidagi onalar uchun ham javob beradi. Masofaviy o'qitish shakli ular uchun o'zlariga mos keladigan vaqtda o'qish vazifalarini bajara olishlari uchun etarli, shuningdek, ta'lim muassasasiga borishda vaqtni behuda sarflamaslik kerak. Tadqiqotdan, masofaviy o'qitish nogiron talabalar uchun ham mos ekanligi, ular uchun qatnov qiyinchiliklari bilan bog'liq bo'lgan muomolarni hal etadi [5].

Ko'pgina respondentlar so'rovda: ijtimoiy yakkalanish va ijtimoiy masofadagi muammolarni his qilganliklari sababli, quyidagi muammoni ko'rsatishgan. Talabalar o'qituvchi bilan aloqaning past darajasini, etishmayotgan klassik ma'ruzalar va tez-tez shaxsiy konsultatsiyalar kerakligini aytishgan. Ushbu muammoni virtual auditoriya tashkil qilish orqali zoom, telegramm mesenjeridan foydalangan holda videoma'ruzalar tashkil etish orqali bartaraf etishni tavsiya etamiz. Talabalar va o'qituvchilarni tanishtirishga, alohida fanlarning mazmunini va ularni muvaffaqiyatli yakunlash uchun talablar bilan tanishtirishga qaratilgan kirish uchrashuvi bo'lishi kerak. Mumkin bo'lgan muammolar va tushunmovchiliklar bo'yicha shaxsiy maslahatlashuvlar uchun foydalaniladigan platformadagi chat, forumlar orqali hal qilinadi. Qatnashuvchilardan uchrashuvlar va

Педагогика / Педагогика / Pedagogics

virtual darslardan tashqari, talabalar o'qituvchilar bilan elektron pochta orqali, telefon orqali qo'ng'iroq qilishlarini yoki telegramm mesenjeri orqali tez-tez aloqa qilishlarini tavsiya etamiz.

Virtual audotoriya ma'ruza uchun munosib o'rinbosar bo'ladi, chunki ushbu interaktiv veb-vosita bir-birlari bilan muloqot qila oladigan va ma'ruzachi tinglovchilarning interaktiv ma'lumotlari bilan ma'ruza o'qishi mumkin bo'lgan kishilar uchun masofadan turib uchrashuv tashkil etish imkoniyatini beradi. Keyinchalik o'z-o'zini o'rganish uchun butun kursni yuklash imkoniyati mavjud.

Ko'pgina respondentlar boshqa kursdoshlari va o'qituvchilar bilan muloqot darajasi pastligi sababli o'quv motivatsiyasini pastroq his qilishdi. Ushbu muammoni talabalar va o'qituvchilar va talabalar o'rtasidagi tez-tez aloqalar orqali bartaraf etish mumkin va bu erda biz ma'ruzachi haftada bir yoki ikki haftada bir marta muhokama qilish uchun onlayn forumdan foydalanishni tavsiya etamiz, chunki ba'zi bir o'z fikrini bayon qilishda qiynaladigan talabalar ham o'zini kamera oldida erkin his qilishi, mustaqil fikrini bildirishni o'rganadi, buning uchun o'qituvchi talabalar javob berishi mumkin bo'lgan individual savollar bilan har birga murojaat qilishlari kerak. Respondentlar, shuningdek, muammolari bo'lgan talabalar ushbu masofaviy o'quv jarayonida vaqtni boshqarish va o'z-o'zini tarbiyalashga ko'nikayotganliklarini eslatib o'tdilar. Vazifalar yoki topshiriqlarni har doim muhokama qilingan mavzulardan biri yoki alohida mavzular bilan bog'liq ekanligi uchun ularni o'zlashtirish va bajarishga ko'nikma shaklanadi. Talabalarning vazifasi bu vazifalarni bajarish va o'qituvchiga fikr-mulohaza uchun yuborishidir. Ushbu topshiriqlar asosida talabalar baholanadi. Talabalarga berilgan topshiriqlar yoki seminar ishlari, ularning

qisman o'qish natijalari bo'yicha qayta aloqa funktsiyasini bajaradi, shuningdek talabalarni o'rganishga undaydi. Bundan tashqari, topshiriqning echimini yuborish yoki yozma seminar ishini yuborish va o'qituvchidan fikr-mulohazalarni qabul qilish o'rtasida talabalar demotivatsiyasiga olib keladigan juda ko'p vaqtga kechiktirilmasligi muhimdir.

Xulosa.

Ushbu maqolada texnik yo'nalishdagi oliy ta'lim muassasalarida masofaviy o'qitishning kamchiliklari va yutuqlarini taqqoslashga qaratilgan tadqiqot natijalari bilan tanishib chiqdik, tajribaga katta yoshdagi talabalardan so'rov olindi. Tadqiqot 10 ta savoldan iborat so'rovnoma telegramm mesenjeri yordamida amalga oshirildi. So'rovnoma bakalavryatning birinchi va ikkinchi kurslari va magistratura talabalari bilan bir necha bor o'tkazildi. Talabalar bilan so'rovnomalar onlayn o'qish davomida masofaviy o'tkazildi. Tadqiqot 2020 yilning iyun va sentabr oylarda amalga oshirildi. Tadqiqot guruhi ish va oilaviy majburiyatlarga ega bo'lgan va 25 yoshdan 35 yoshgacha bo'lgan 45 nafar talabadan iborat bo'lib, ushbu talabalar kunduzgi shakllarda o'qish tajribasiga ega masofaviy o'qitishni pandemiya vaqtida o'qiyotgan edilar. Ushbu talabalardan masofaviy o'qitishning afzalliklari va kamchiliklarini yaxshiroq baholashga imkon beradigan so'rovnomaning oldik, ular so'rovnoma anonim bo'lganligi sababli o'zlarining mustaqil fikrlarini bildirish imkoniga ega edilar.

Tadqiqot natijalariga ko'ra biz quyidagi xulosaga keldik, O'zbekistonda ham masofaviy ta'lim shakli zarur ekan. Bu ayniqsa katta yoshli, oilali, xomilador va nogironligi bor talabalarning tahsil olishlari uchun zarur ekan. Bu ta'lim shakliga bo'lgan talab o'rganib chiqilib,

Педагогика / Педагогика / Pedagogics

yangi 23.09.2020 yilda qabul qilingan "Ta'lim to'g'risidagi" qonunning yangi tahririda masofaviy ta'lim shakliga ruxsat berildi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. 20.04.2017. PQ-2909-son "2017 - 2021 yillarda Oliy ta'lim tizimini kompleks rivojlantirish dasturi. [20.04.2017. No. PQ-2909 "Comprehensive program for the development of the higher education system for 2017-2021]
2. PQ-4708-son 07.05.2020 matematika sohasidagi ta'lim sifatini oshirish. [No. PQ-4708 07.05.2020 Improving the quality of education in mathematics.]
3. PF-5847-son 08.10.2019 O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish. [PF-5847 No. 08.10.2019 Development of the higher education system of the Republic of Uzbekistan until 2030]
4. Ибраймов А.Е. Масофавий ўқитишнинг дидактик тизими. – Тошкент: "Lesson press", 2020. [Ibraymov A.E. Didactic system of distance learning. - Tashkent: Lesson press, 2020]
5. Rakhimov K.A. The Importance of Distance Education for Adult Students in Uzbekistan. International Journal of Trend in Scientific Research and Development <https://www.ijtsrd.com/2020>.
6. Parpiyev A., Maraximov A., Hamdamov R., Begimkulov U., Bekmuradov M., Tayloqov N. Elektron universitet. Masofaviy ta'lim texnologiyalari O'zME davlat ilmiy nashriyoti. – Тошкент: 2008. – 196 b. [Parpiyev A., Maraximov A., Hamdamov R., Begimkulov U., Bekmuradov M., Tayloqov N. Electronic university. Distance Learning

Technologies UzME State Scientific Publishing House. – Tashkent: 2008. – 196 p.]

7. Abduqodirov A.A., Pardayev A.X. Masofali o'qitish nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan, 2009. – 145 b. [Abduqodirov A.A., Pardayev A.X. Theory and practice of distance learning. – Tashkent: Fan, 2009. – 145 p.]